

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИКОНАННЯ РОЗРАХУНКОВО-ГРАФІЧНОЇ РОБОТИ
ЗА ТЕМОЮ
«РОЗРАХУНОК СИЛОВОГО ТРИФАЗНОГО
ДВООБМОТКОВОГО МАСЛЯНОГО ТРАНСФОРМАТОРА»
ТА КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ
«ЕЛЕКТРИЧНІ МАШИНИ»

*(для студентів усіх форм навчання напрямку підготовки
6.050701 “Електротехніка та електротехнології”)*

Харків
ХНУМГ
2013

Методичні вказівки до виконання розрахунково-графічної роботи за темою «Розрахунок силового трифазного двообмоткового масляного трансформатора» та контрольної роботи з дисципліни «Електричні машини» (для студентів усіх форм навчання напряму 6.050701 «Електротехніка та електротехнології») / Харк. нац. ун-т. міськ. госп-ва. ім. О. М. Бекетова; уклад.: М. Л. Глебова, М. В. Чернявська. – Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013 – 24 с.

Укладачі: М. Л. Глебова,
М. В. Чернявська

Рецензент: д. т. н., проф. В. Б. Фінкельштейн

Рекомендовано кафедрою теоретичної та загальної електротехніки,
протокол № 7 від 19.02.2013 р.

ЗМІСТ

Загальні вказівки.....	4
1. Вихідні дані до розрахунково-графічної (контрольної) роботи.....	6
2. Розрахунок основних електричних величин.....	6
3. Розрахунок магнітопроводу.....	7
4. Розрахунок обмоток	10
5. Розміри активних частин трансформатора.....	18
6. Визначення ваги активних матеріалів.....	19
7. Розрахунок параметрів холостого ходу і короткого замикання.....	19
8. Розрахунок навантажувальних параметрів.....	21
Список джерел.....	21
Додаток 1.....	22
Додаток 2.....	23

ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ

Силовий трансформатор є одним з найважливіших елементів будь-якої електричної мережі. Передача електричної енергії на великі відстані від місця її виробництва до місця споживання вимагає в сучасних мережах не менше п'яти – шестиразової трансформації в підвищувальних і понижуючих трансформаторах. Необхідність розподілу енергії між багатьма дрібними споживачами приводить до значного збільшення числа окремих трансформаторів у порівнянні з числом генераторів. При цьому сумарна потужність трансформаторів у мережі на кожному наступному ступені з більш низькою напругою з метою вільного маневрування енергією вибирається звичайно більшою, ніж потужність попереднього ступеня більш високої напруги. Внаслідок цих причин загальна потужність усіх трансформаторів, встановлених у мережі, в даний час перевищує загальну генераторну потужність приблизно у 8 разів, а в майбутньому може збільшитися.

Через велику поширеність трансформаторів в електроенергетичних установках інженери, які зв'язані з проектуванням і експлуатацією таких установок, повинні бути інформовані в питаннях розрахунку і конструювання силових трансформаторів.

Метою розрахунково-графічної роботи (контрольної роботи) є поглиблене вивчення матеріалу за розділом "Трансформатори", знайомство з елементами сучасної інженерної методики розрахунку силового трансформатора, підготовка студентів до самостійного вирішення завдань при проектуванні, виготовленні та експлуатації трансформаторів.

У процесі виконання і захисту розрахунково-графічної роботи (контрольної роботи) студенти повинні показати:

- знання конструктивних елементів трансформаторів, електротехнічних матеріалів для їхнього виготовлення, методики теоретичного дослідження трансформаторів, основних електромагнітних і конструктивних параметрів, навантажувальних характеристик, послідовності розрахунку силових трансформаторів;
- уміння правильно і обґрунтовано вибирати навантаження, робити розрахунки магнітопроводу, обмоток, ізоляції, визначати основні розміри в подовжньому і поперечному перерізі й одержувати уточнені характеристики розрахунковим шляхом;
- навички застосування навчальної літератури, що рекомендують, і конспектів лекцій для обґрунтування окремих розрахунків і самостійно прийнятих рішень.

Розрахунково-графічну роботу (контрольну роботу) студент виконує за індивідуальним завданням, що видає викладач. Терміни виконання окремих

розділів і всієї роботи в цілому зазначені в навчальному графіку. Робота, яка виконана відповідно до дійсних методичних указівок, оформляється у вигляді розрахунково-пояснювальної записки на стандартних аркушах білого паперу для письма формату А4 обсягом до 30 сторінок рукописного тексту. Як у чорновому, так і в чистовому варіанті формули за кожним пунктом повинні бути надані як у буквеному вираженні (загальному вигляді), так і в цифровому, де буквені значення параметрів замінені їх числовими значеннями. Графічна частина роботи являє собою масштабний ескіз поздовжнього перерізу активних частин трансформатора (магнітопроводу й обмоток) і виконується на міліметровому папері або ватмані формату А2.

Компонують розрахунково-пояснювальну записку в такому порядку: перший аркуш – титульний, другий аркуш – завдання на виконання розрахунково-графічної роботи, яке повинне бути підписане керівником. Третій аркуш пояснювальної записки – "Зміст", у якому наводиться перелік основних розділів. Далі йде "Вступ", а після нього – змістова частина. Наприкінці наводяться висновок і список джерел.

1. Вихідні дані до розрахунково-графічної роботи (контрольної роботи)

- 1.1 Повна номінальна потужність S , кВА;
- 1.2 Номінальна лінійна напруга обмотки вищої напруги (ВН) U_1 чи U_2 з двома ступенями регулювання ($1,05U$ і $0,95U$);
- 1.3 Номінальна лінійна напруга обмотки нижчої напруги (НН) U_2 чи U_1 кВ;
- 1.4 Втрати холостого ходу P_x , Вт; $P_x = 2,2 \cdot S$;
- 1.5 Втрати короткого замикання P_k , Вт; $P_k = 12 \cdot S$;
- 1.6 Напруга короткого замикання U_k , %; $U_k = 6$ %;
- 1.7 Струм холостого ходу I_0 , %; $I_0 = 2$ %;
- 1.8 Схема і група з'єднання обмоток (ліворуч від риски мережна чи первинна обмотках, праворуч – навантажувальна чи вторинна обмотках);
- 1.9 Навантаження тривале;
- 1.10 Матеріал магнітопроводу – рулонна холоднокатана електротехнічна сталь марки Э330А товщиною 0,35 мм;
- 1.11 Матеріал обмоток – мідь;
- 1.12 Конструктивна схема трансформатора – тристержньовий з концентричними обмотками ;
- 1.13 Число фаз $m=3$;
- 1.14 Частота $f=50$ Гц.

Вихідні дані заносять в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

S	U_1	U_2	P_x	P_k	U_k	I_0	Схема і група

2. Розрахунок основних електричних величин

2.1 Потужність однієї фази: $S_{\phi} = \frac{S}{3}$ (кВА).

2.2 Потужність обмоток одного стержня:

$$S' = \frac{S}{3} \text{ (кВА).}$$

2.3 Номінальний лінійний струм обмотки НН:

$$I = \frac{S}{\sqrt{3}U_{НН}} \text{ (А).}$$

2.4 Номінальний лінійний струм обмотки ВН:

$$I = \frac{S}{\sqrt{3}U_{ВН}} \text{ (А).}$$

2.5 Фазний струм обмотки НН:

при з'єднанні Y $I_{\phi} = I$ (А), (за п. 2.3);

при з'єднанні Δ $I_{\phi} = \frac{I}{\sqrt{3}}$ (А), (за п. 2.3).

2.6 Фазний струм обмотки ВН:

при з'єднанні Y $I_{\phi} = I$ (А), (за п. 2.4);

при з'єднанні Δ $I_{\phi} = \frac{I}{\sqrt{3}}$ (А), (за п. 2.4).

2.7 Фазна напруга обмотки НН:

при з'єднанні Y $U_{\phi} = \frac{U_{HH}}{\sqrt{3}}$ (кВ),

при з'єднанні Δ $U_{\phi} = U_{HH}$ (кВ).

2.8 Фазна напруга обмотки ВН:

при з'єднанні Y $U_{\phi} = \frac{U_{BH}}{\sqrt{3}}$ (кВ),

при з'єднанні Δ $U_{\phi} = U_{BH}$ (кВ).

2.9 Випробувальна напруга обмотки ВН

(Табл. 2.1): $U_{випр} =$, кВ.

Випробувальна напруга обмотки НН

(Табл. 2.1): $U_{випр} =$, кВ.

Таблиця 2.1

Стаття І. Клас напруги, кВ	< 1	3	6	10	15	20	35
Найбільша робоча напруга, кВ		3,6	7,2	12,0	17,5	24	40,5
Випробувальна напруга, кВ	5	18	25	35	45	55	85

У п. 2.3 – 2.10 для всіх струмів і напруг повинні бути додані індекси 1 чи 2: для первинної – 1, для вторинної – 2.

3. Розрахунок магнітопроводу

3.1 Визначення діаметра стержня D

Існує кілька способів визначення D. Оскільки величина D, як і багато інших розмірів, неоднозначна (можна спроектувати трансформатор за однаковими вихідними даними з різним D), то найбільш логічний шлях – орієнтування на дані вітчизняних трансформаторних заводів. З урахуванням цього можна

скористатися хоч і не самими точними, але досить простими виразами для розрахунку двох варіантів D:

$$\begin{aligned}
 D &= 101 + 5,17\sqrt{S} - 0,026S > 6,10 \text{ кВ} \\
 D &= 106 + 5,24\sqrt{S} - 0,027S \setminus 15,20 \text{ кВ} \\
 D &= 111 + 5,27\sqrt{S} - 0,027S \setminus 35 \text{ кВ} \\
 D &= 118 + 5,31\sqrt{S} - 0,027S \setminus
 \end{aligned}$$

Відрізок нормалізованої шкали діаметрів стержня за ДСТ включає наступні D: 160, 180, 200, 220, 240, 260, 280, 300, 320, 340, 360, 380, 400, 420, 440 мм.

Нормалізований діаметр, найближчий до двох, обчислених за наведеними формулами, приймається рівним діаметру стержня.

3.2 Вибір числа ступень (пакетів) стержня

Поперечний переріз стержня представляє симетричну східчасту фігуру, вписаний в коло діаметра D. Чим більше ступенів, тим вище заповнення кола сталлю. У силових трансформаторах число пакетів стержня близьке чи більше десяти. Для полегшення будемо користатися меншим числом і умовимося, що при $D < 180$ мм воно дорівнює 4, при $D > 250$ мм - 6, а в інших випадках вибираємо 5 пакетів стержня.

3.3 Розрахунок розмірів пакетів стержня

Оптимальними розмірами пакетів C і b є такі, при яких площа східчастої фігури виходить найбільшою. На рис. 1 (Додаток 1) зображений трипакетний стержень, а в табл. 3.1 наведені оптимальні розміри.

Раздел 1.01

Раздел 1.02 Таблица 3.1

Число пакетів	C_1 / D	C_2 / D	C_3 / D	C_4 / D	C_5 / D	C_6 / D
3	0.905	0.707	0.424			
4	0.935	0.8	0.6	0.335		
5	0.95	0.847	0.707	0.532	0.312	
6	0.96	0.885	0.775	0.632	0.466	0.28

Нормалізовані розміри C (мм), що дають розкрій сталі при мінімальних відходах: 40, 55, 65, 75, 85, 95, 105, 120, 135, 155, 175, 195, 215, 230, 250, 270, 295, 310, 325, 350, 368, 385, 410, 425, 440.

Розміри C, які підраховують за допомогою табл. 3.1, замінюють найближчими нормалізованими. За нормалізованими розмірами обчислюють розміри b у такий спосіб:

$$b_1 = \sqrt{D^2 - C_1^2} \quad ; \quad 2b_2 = \sqrt{D^2 - C_2^2} - b_1;$$

$$2b_3 = \sqrt{D^2 - C_3^2} - (b_1 + 2b_2) ;$$

$$2b_4 = \sqrt{D^2 - C_4^2} - (b_1 + 2b_2 + 2b_3) \quad \text{і т.д.}$$

Результати розрахунків зводять в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Номери пакетів	1	2	3	і т.д.
Ширина пластин оптимальна				
Ширина пластин нормалізована				
Товщина пакетів				

3.4 Розрахунок перерізу стержня

Площа стержня в поперечному перерізі дорівнює сумі площ пакетів за винятком ізоляції між пластинами. Як ізоляцію найчастіше застосовують одношарове покриття пластин лаком. Приймається, що при товщині пластин 0,35мм лак займає 7% перетину, що враховується коефіцієнтом заповнення $K_3=0,93$, тому

$$F_{cm} = K_3 \cdot (b_1 \cdot C_1 + 2b_2 \cdot C_2 + 2b_3 \cdot C_3 + \dots) \quad (\text{мм}^2).$$

3.5 Розрахунок перерізу ярма

Ярмо в поперечному перерізі звичайно заповнюють таким же способом, як і стержень. Тільки крайній (останній) пакет для кращого пресування ярма за шириною C_k роблять рівним передостанньому пакету, за рахунок якого переріз ярма дещо збільшується:

$$F_{я} = F_{cm} + 2b_k \cdot (C_{k-1} - C_k) \cdot K_3 \quad (\text{мм}^2),$$

де індекс k позначає номер останнього пакета.

3.6 Вибір індукцій у стержнях і ярмах

Для заданої марки сталі індукцію в стержнях масляних трансформаторів потужністю $S > 160$ кВА рекомендують вибирати в таких межах:

$$B_{cm} = (1,55 \div 1,65) \quad (\text{Тл}).$$

При цьому індукція в ярмі виходить рівною

$$B_{я} = B_{cm} \cdot \frac{F_{cm}}{F_{я}} .$$

4. Розрахунок обмоток

4.1 Число витків W

4.1.1 ЕРС витка E_B .

За формулою повної ЕРС трансформатора

$$E_B = 4,44 f \cdot W \cdot \Phi.$$

Вважаємо, що

$$\Phi = B_{cm} \cdot F_{cm}, \quad f = 50 \text{ Гц}, \quad W = 1,$$

і одержуємо

$$E_B = 222 B_{cm} \cdot F_{cm} \cdot 10^{-6} \quad (\text{В}).$$

4.1.2 Число витків обмотки НН

$$W_{HH} = \frac{U_{\Phi(HH)} \cdot 10^3}{E_B},$$

яке округляємо до найближчого парного числа.

4.1.3 Максимальне число витків обмотки ВН

$$W_{\max(BH)} = W_{HH} \frac{U_{\Phi(BH)}}{U_{\Phi(HH)}} \cdot 1,05,$$

яке округляємо до найближчого парного числа.

4.1.4 Число витків регульовального ступеня обмотки ВН

$$W_{рег} = 0,05 W_{BH}$$

з округленням до найближчого цілого числа.

4.1.5 Число витків обмоток з урахуванням ступенів регулювання заносимо в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Обмотка ВН			Обмотка НН
$1,05 \cdot W_{BH}$	$1 \cdot W_{BH}$	$0,95 \cdot W_{BH}$	W_{HH}
за п. 4.1.3	4.1.3 – 4.1.4	4.1.3 – 2 (4.1.4)	за п. 4.1.2

4.1.6 Уточнюємо індукцію в стержні і ярмі через зміну (округляємо) числа витків НН:

$$B_{cm} = \frac{U_{\Phi(HH)} \cdot 10^9}{W_{HH} \cdot 222 \cdot F_{cm}} \quad (\text{Тл});$$

$$B_{я} = B_{cm} \frac{F_{cm}}{F_{я}} \quad (\text{Тл}).$$

4.2 Вибір типу обмоток

Найчастіше зустрічаються типи обмоток масляних трансформаторів із прямокутного мідного проводу. Області їхнього застосування наведені в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Тип обмотки	Сторона		Межі застосування				Число паралельних проводів	
	більше	менше	S, кВА	I, А	U, кВ	Переріз витка, мм ²	від	до
Циліндрична	НН ВН	ВН НН	до 80000	от 15-18 до 1200	до35	от 5,73 до 400	1	4-8
Гвинтова одно- і дво-ходова	НН	-	≥160	≥300	до 35	≥ (75+ +100)	4	≥12-16
Безперервна котушкова дискова	ВН	НН	≥160	≥15-18	≥3	≥5,73	1	3-5

Відповідно до табл. 4.2 тип обмотки не встановлюється однозначно, а межі параметрів є приблизними. Однак частіше обмотки НН є гвинтові, а обмотки ВН з урахуванням зручності виконання відгалужень для регулювання напруги – безперервні, що складаються з котушок (дисків).

4.3 Визначення висоти вікна Н (відстані між ярмами)

Згідно з даними практики, зразкову величину Н (мм) вибирають між двома значеннями, обчисленими за двома сусідніми формулами:

$$H = (238 + 5,56\sqrt{S} + 0,01S) \cdot 1,66 > U_{ВН}=6 \div 10 \text{ кВ},$$

$$H = (258 + 5,56\sqrt{S} + 0,01S) \cdot 1,66 > U_{ВН}=20 \text{ кВ},$$

$$H = (271 + 5,89\sqrt{S} + 0,01S) \cdot 1,66 > U_{ВН}=35 \text{ кВ}.$$

$$H = (267 + 5,33\sqrt{S} + 0,02S) \cdot 1,66$$

4.4 Вибір ізоляції обмоток

Ізоляція у трансформаторах поділяється на два типи: головну і поздовжню. До головної відноситься ізоляція між обмотками і заземленими частинами – магнітопроводом і баком, між обмотками ВН і НН, а також між обмотками ВН сусідніх фаз. До поздовжньої відноситься ізоляція між частинами однієї обмотки, що містить у собі виткову ізоляцію проводів, ізоляцію між шарами циліндричної обмотки, а також ізоляцію між котушками гвинтових і безперервних обмоток. Величини ізоляційних проміжків вибирають за випробувальними напругами (табл. 2.1) з урахуванням найбільших експлуатаційних перенапруг.

4.4.1 Вибір поздовжньої ізоляції

Прямокутний мідний провід вкритий витковою ізоляцією, товщина якої на дві протилежні сторони дорівнює $0,45 \div 05$ мм.

У двошаровій циліндричній обмотці міжшаровою ізоляцією служить масляний канал шириною не менше 4 мм при робочій напрузі не вище 1 кВ і $0,6 \div 0,8$ см, плюс 2 шари картону по 1 мм при робочій напрузі від 1 до 6 кВ.

Ізоляцію між котушками безперервних і гвинтових обмоток оцінюють за формулою:

$$h_k = \frac{6U}{n_k} \quad (\text{мм}),$$

де U - робоча напруга обмотки, кВ;

n_k - число котушок.

Оскільки найбільш зручним при регулюванні напруги є $n_k=42$, то в цьому випадку $h_k = \frac{U}{7}$. Однак обраний розмір h_k повинен бути не менше 4 мм.

Посередині обмотки ВН, де звичайно розташовуються регулювальні котушки, напруга підвищується, канал $h_{кр}=8 \div 12$ мм при $U_{ВН}=6$ кВ, $10 \div 18$ мм при 10 кВ і $12 \div 25$ мм при 35 кВ залежно від схем регулювання.

4.4.2 Вибір головної ізоляції

На рис. 2 (Додаток 1) позначені основні ізоляційні проміжки, а також радіальні розміри обмоток. У табл. 4.3 і 4.4 наведені мінімальні ізоляційні відстані (в мм).

Таблиця 4.3

S, кВА	25-250	400-630	1000-2500	630-1600	2500-6300	630	630
$U_{\text{випр}}$ (НН)	5	5	5	18, 25,35	18,25,35	45	55
a_{01} , мм	4	5	15	15	17,5	20	23

Таблиця 4.4

S, кВА	100-1000	1000-6300	630	630	100-1000	1000-6300
$U_{\text{випр}}$ (ВН)	18,25,35	18,25,35	45	55	85	85
l_0 , мм	30	50	50	50	75	75
a_{12} , мм	9	20	20	20	27	27
a_{22} , мм	10	18	18	20	20	30

Обрані розміри головної ізоляції вміщують в табл. 4.5.

Таблиця 4.5

l_0 , см	a_{01} , см	a_{12} , см	a_{22} , см

4.5 Визначення поперечного переріза ефективного провідника

4.5.1 Щільність струму в обмотках знаходять за формулою:

$$\Delta_m = 0,746K_d \cdot \frac{P_k \cdot E_g}{S \cdot d_{12}} \quad (\text{А/мм}^2).$$

Тут d_{12} - середній діаметр каналу a_{12} у см,
 P_k у Вт, S у кВА.

$$d_{12} = D + 2a_{01} + 2a_{HH} + a_{12}.$$

Попередньо приймаємо $a_{HH} = 2$ см. Додаткові втрати враховують коефіцієнтом K_d , що дорівнює $0,96 \div 0,92$ при $S = 160 \div 630$ кВА і $0,91 \div 0,9$ при $S = 1000 \div 10000$ кВА. Інші параметри беруть з табл. 1.1, п. 4.1.1 і табл.4.5.

Обчислене Δ_m повинно знаходитися в межах від $2,2 \div 2,8$ до $4 \div 4,5$ А/мм². Значне відхилення свідчить про наявність помилок у розрахунку, або про невдалий вибір деяких параметрів. Якщо самостійна перевірка не дає позитивного результату, необхідна консультація викладача.

4.5.2 Визначення перерізу ефективного провідника

$$S_{n(HH)} = \frac{I_{\Phi(HH)}}{\Delta_m} \quad (\text{мм}^2), \quad S_{п(ВН)} = \frac{I_{\Phi(ВН)}}{\Delta_m} \quad (\text{мм}^2).$$

У подальших розрахунках беруть участь прямокутні проводи стандартних розмірів, перерізи яких наведені в табл. 4.6. Ці перерізи трохи менше добутку a на b за рахунок невеликого округлення кутів.

Таблиця 4.6

b (мм)	a (мм)										
	1,35	1,56	1,81	2,1	2,44	2,83	3,28	3,8	4,4	5,1	5,5
4,4	5,73	6,65	7,75	8,76	10,2	12,0	13,9	16,2			
5,1	6,88	7,75	9,02	10,2	11,9	13,9	16,2	18,9	21,5		
5,9	7,76	8,99	10,5	11,9	13,9	16,2	18,9	21,9	25,1	29,2	
6,4		9,77	11,4	12,9	15,1	17,6	20,5	23,8	27,3	31,7	34,3
6,9		10,6	12,3	14,0	16,3	19,0	22,1	25,7	29,5	34,3	37,1
8,0		12,3	14,4	16,3	19,0	22,1	25,7	29,9	34,3	39,9	43,1
9,3		14,3	16,6	19,0	22,3	25,8	30,0	34,8	40,0	46,5	50,3
10,8			19,3	22,2	25,9	30,1	34,9	40,5	46,6	54,2	58,5
12,5				25,8	30,0	34,9	40,5	47,0	54,1	62,9	67,9
14,5					34,9	40,5	47,1	54,6	62,9	74,1	78,9

4.6 Попередня висота обмотки

$$H_0 = H - 2l_0 \quad (\text{мм}),$$

де H – з табл. 4.3, l_0 – з табл. 4.5 (перевести в мм) .

4.7 Розрахунок обмоток НН і ВН

Розрахунок кожної з цих обмоток виконують в двох варіантах: обмотку НН в одному варіанті розраховують як гвинтову, в іншому – як циліндричну дво- чи одношарову. Обмотку ВН розраховують як безупинну і як циліндричну багатшарову. При користуванні табл. 4.6 слід враховувати, що позначення сторін прямокутника (a – менша сторона, b – велика) умовні. У разі потреби їх можна поміняти місцями. Наприклад, якщо $b_{\text{эл}}$ виходить малим, найближче табличне значення варто шукати не в лівому стовпці, а у верхньому рядку.

4.7.1 Розрахунок циліндричної обмотки

Беремо сторону ефективного проводу в осьовому напрямку:

$$b_{\text{эф}} \cong \frac{H_o}{(W / n_c + 1) \cdot 1,03} - 1,5 \quad (\text{мм}),$$

де H_o - розмір обмотки в осьовому напрямку (висота обмотки),

n_c - число шарів;

W - число витків;

1 - додаткове місце для одного витка, тому що обмотка намотується по гвинтовій лінії;

1.03 - коефіцієнт нещільності укладання витків;

1,5 - зразкова товщина виткової ізоляції.

Для обмотки НН $n_c = 2$ (1 чи 4), для обмотки ВН $n_c = 4$ (6). Якщо вони не дадуть позитивного результату, то розрахунок повторюють із значеннями n_c , зазначеними в дужках. Далі визначаємо $n_{\text{эл}}$ - число елементарних, рівнобіжних в осьовому напрямку проводів, з яких складається елементарний провід:

$$n_{\text{эл}} = \frac{b_{\text{эф}}}{14,5} \quad ; \quad n_{\text{эл}} = \frac{S_n}{78,9},$$

де $b_{\text{эф}}$ (мм); S_n (мм²) 14,5 і 78,9 - максимальні розміри сторони і площі прямокутника в табл. 4.6.

Більше з $n_{\text{эл}}$ і $n_{\text{эл}}$ округляємо до більшого цілого числа і приймаємо за $n_{\text{эл}}$. Потім обчислюємо

$$b_{\text{эл}} = \frac{b_{\text{эф}}}{n_{\text{эл}}} \quad ; \quad S_{\text{эл}} = \frac{S_n}{n_{\text{эл}}}.$$

У лівому стовпці табл. 4.6 відшукуємо розмір (b), найближчий до $b_{\text{эл}}$, який приймаємо за $b_{\text{эл}}$. У тому ж рядку знаходимо переріз, найближчий до $S_{\text{эл}}$, який приймаємо за $S_{\text{эл}}$. У верхньому рядку того ж стовпця, де $S_{\text{эл}}$, знаходимо іншу сторону $a_{\text{эл}}$. У висновку уточнюємо осьовий розмір H_o :

$$H_o = n_{\text{эл}} \cdot (b_{\text{эл}} + 0,5) \cdot \left(\frac{W}{n_c} + 1\right) \cdot 1,03 \quad (\text{мм})$$

і обчислюємо радіальний розмір a :

$$a = (a_{ел} + 1,5) \cdot n_c + a_k \cdot (n_c - 1) \quad (\text{мм}),$$

де $1,5 \div 0,5$ (виткова ізоляція) + 1 (бандаж шару),

$a_k = 4 \div 8$ - масляний канал між шарами.

4.7.2 Розрахунок гвинтової обмотки

Формула для обчислення $b_{ел}$ у загальному вигляді є такою:

$$b_{ел} = \frac{H_o - b_k \cdot (n_x W + n) \cdot 0,95}{n_x \cdot (W + m)} - 0,5 \quad (\text{мм}),$$

де n_x - число ходів обмотки ,

m, n - цілі числа, що враховують місце для одного витка через намотування по гвинтовій лінії і місце для транспозицій. Якщо $n_x=1$, то $m=4, n=3$.

Якщо $n_x=2$ чи 4, то $m=n=1$;

b_k - ширина масляного каналу ($4 \div 5$ мм) за п. 4.4.1;

0,95 - масляні канали встановлюють за допомогою прокладок з електрокартону, які потім підпресовують;

0,5 - виткова ізоляція;

W - число витків обмотки НН.

Спочатку беруть $n_x=1$. Якщо $b_{ел} > 14,5$, тоді пробують $n_x=2$. Якщо все одно $b_{ел} > 14,5$, тільки тоді зупиняються на $n_x=4$. Якщо ж і при $n_x=4$ $b_{ел} > 14,5$, то приймають $b_{ел}=14,5$ і $n_x=4$.

Потім визначаємо число елементарних провідників одного ходу n :

$$n_{елх} = \frac{S_n}{78,9n_x} \quad ,$$

яке округляємо до більшого цілого числа, і $S_{ел}$:

$$S_{ел} = \frac{S_n}{n_x \cdot n_{елх}} \quad .$$

Обчислене $b_{ел}$ заміняємо найближчим (b) із крайнього лівого стовпця табл. 4.6. У цьому ж рядку знаходимо і записуємо $S_{ел}$, найближче до обчисленого, для якого у верхньому рядку вибираємо розмір $a_{ел}$.

Наприкінці уточнюємо осьовий розмір обмотки H_o :

$$H_o = n_x \cdot (W + m) \cdot (b_{ел} + 0,5) + (n_x W + n) \cdot b_k \cdot 0,95 \quad (\text{мм}),$$

і обчислюємо радіальний розмір:

$$a = 1,03n_{елх} \cdot (a_{ел} + 0,5) \quad (\text{мм}).$$

4.7.3 Розрахунок безперервної спіральної дискової котушкової обмотки

Обчислюємо розмір (b) елементарного проводу:

$$b_{ел} \approx \frac{H_o}{n_k} - b_k - 0,5 \quad (\text{мм}),$$

де b - ширина каналу між котушками (4÷8 мм),

n_k - число котушок.

Найкраще $n_k=42$. Якщо при цьому $b_{ел}>14,5$ мм, то можна взяти $n_k=84$. Якщо $b_{ел}<2$ мм, тоді прийдеться брати $n_k=21$, хоча при непарному числі котушок не можна домогтися їхнього симетричного розташування уздовж стержня при регулюванні напруги. За знайденим $b_{ел}$ у табл. 4.6 підбирають переріз, найближчий до $S_{п}$, що є $S_{ел}$, а $n_{ел}=1$. Якщо ж $S_{п}$ помітно більше табличного, то беруть $n_{ел}=2$ (можна 3 чи 4 до 5) і обчислюють:

$$S_{ел} = \frac{S_n}{n_{ел}} \quad (\text{мм}^2)$$

і аналогічно заміняють табличним, а потім у таблиці знаходять $a_{ел}$. Після того, як розміри обмотувального проводу встановлені, уточнюють:

$$H_o = (b_{ел} + b_k + 0,5) \cdot n_k \quad (\text{мм}).$$

Розподіл витків на котушках визначають у такий спосіб. Число витків на котушку знаходять у вигляді правильного дробу:

$$\frac{W_{\max}}{n_k} = N + \frac{n}{n_k},$$

де $W_{\max}$ за п. 4.1.3, N - ціле число, n - парне число ($n < n_k$).

Тоді маємо:

(n_k-n) котушок по N витків,
n котушок по (N+1) витків.

Радіальний розмір обмотки

$$a = (a_{ел} + 0,5) \cdot n_{ел} \cdot (N + 1) \quad (\text{мм}).$$

4.8 Щільність струму в обмотках

$$\Delta_{M(HH)} = \frac{I_{\Phi(HH)}}{S_{ел} \cdot n_{елx} \cdot n_x} \quad \left(\frac{\text{А}}{\text{мм}^2} \right), \quad I_{\Phi(HH)} \text{ по п. 2.5,}$$

$S_{ел}$, $n_{елx}$, n_x по п. 4.7.2,

$$\Delta_{M(BH)} = \frac{I_{\Phi(BH)}}{S_{ел} \cdot n_{ел}} \quad \left(\frac{\text{А}}{\text{мм}^2} \right), \quad I_{\Phi(BH)} \text{ по п. 2.6,}$$

$S_{ел}$, $n_{ел}$ по п. 4.7.3.

Тут $S_{ел}$ повинні бути згідно з табл. 4.6, а $n_{ел}$ цілі числа.

4.9 Перевірка й уточнення головного каналу розсіювання (відстані між обмотками НН і ВН)

4.9.1 Активна складова напруги короткого замикання буде

$$U_a \% = \frac{P_k}{10S} \% ,$$

де P_k, S у табл. 1.1

4.9.2 Реактивна складова напруги короткого замикання

$$U_p \% = \sqrt{U_k^2 \% - U_a^2 \%} , \text{ де } (U_k \% \text{ у табл. 1.1}).$$

4.9.3 Приймаємо, що на головний канал припадає 95% напруги розсіювання:

$$U_p' \% = 0,95U_p \% , \text{ де } (U_p \% \text{ по п. 4.9.2}).$$

4.9.4 Середній діаметр головного каналу розсіювання

$$d'_{12} = D + 2a_{01} + 2a_{HH} + a_{12} \quad (\text{см}),$$

де a_{01}, a_{12} у табл. 4.5, D по п. 3.1, a_{HH} за п.4.7.2.

4.9.5 Приведений канал розсіювання:

$$\Delta = a_{12} + \frac{a_{HH} + a_{BH}}{3} \quad (\text{см}) ,$$

де a_{12} в табл. 4.5, a_{HH} і a_{BH} за п. 4.7.2 і 4.7.3.

4.9.6 Коефіцієнт Роговського K_p :

$$K_p = 1 - \frac{a_{12} + a_{HH} + a_{BH}}{\pi \cdot H_0} ,$$

де всі розміри подано в однакових одиницях і H_0 – більше за п. 4.7.2 і 4.7.3.

4.9.7 Розрахункова напруга розсіювання U_p'' %:

$$U_p'' \% = \frac{I_{\Phi(HH)} \cdot W_{HH} \cdot d'_{12} \cdot \Delta \cdot K_p}{806H_0 \cdot E_g} ,$$

де всі розміри надано в однакових одиницях і за формулою п.4.1.1.

4.9.8 Збільшення каналу розсіювання для вирівнювання U_p' і U_p'' :

$$\Delta a_{12} = \left(\frac{U_p'}{U_p''} - 1 \right) \cdot \frac{d'_{12} \cdot \Delta}{d'_{12} + \Delta} \quad (\text{см}),$$

де d'_{12} і Δ в см.

4.9.9 Уточнюємо ширину головного каналу:

$$a_{12} = a'_{12} + \Delta a_{12} \quad (\text{см}).$$

5. Розміри активних частин трансформатора

5.1 Діаметр стержня D (по п. 3.1)

5.2 Внутрішній діаметр обмотки НН

$$d_H = D + 2a_{01}.$$

5.3 Зовнішній діаметр обмотки НН

$$D_H = d_H + 2a_{HH}.$$

5.4 Внутрішній діаметр обмотки ВН

$$d_B = D_H + 2a_{12}.$$

5.5 Зовнішній діаметр обмотки ВН

$$D_B = d_B + 2a_{BH}.$$

5.6 Відстань між осями стержнів

$$C = D_B + a_{22}.$$

5.7 Активна ширина трансформатора

$$A = 3D_B + 2a_{22}.$$

5.8 Висота вікна трансформатора

$$H = H_o + 2l_o.$$

5.9 Відстань між осями верхнього і нижнього ярма

$$H_{оя} = H + C_1,$$

де C_1 - з табл. 3.2.

5.10 Активна висота трансформатора

$$H_{я} = H + 2C_1.$$

5.11 Вибираємо масштаб і будуємо ескіз поздовжнього і поперечного перерізу трансформатора, на якому проставляємо основні розміри (додаток 1 рис. 3).

6 Визначення ваги активних матеріалів

6.1. Вага стержнів магнітопроводу:

$$G_{cm} = \gamma_c \cdot \{F_{cm} \cdot (3H + 2C_1) + 2[b_2 \cdot C_2 \cdot (C_1 - C_2) + b_3 \cdot C_3 \cdot (C_1 - C_3) + b_4 \cdot c_4 \cdot (C_1 - C_4) + \dots]\} \text{ (кг) ,}$$

де $\gamma_c = 7,65 \cdot 10^{-6}$ кг/мм³, F_{cm} у мм², всі розміри в мм, F_{cm} по п. 3.4., b і c у табл. 3.2, H за п. 5.8.

6.2 Вага ярма:

$$G_{я} = \gamma_c \cdot F_{я} \cdot 4C \text{ (кг) ,}$$

де $F_{я}$ за п. 3.5, C по п. 5.6.

6.3 Вага кутів стержня і ярма:

$$G_{cmу} = \gamma_c \cdot F_{я} \cdot 2C_1 \text{ (кг) ; } G_{яу} = \gamma_c \cdot F_{я} \cdot 2C_1 \text{ (кг) .}$$

6.4 Вага міді обмотки НН:

$$G_{HH} = 3\gamma_m \cdot \pi \cdot \frac{d_H + D_H}{2} \cdot S_{ел} \cdot n_{елх} \cdot n_x \cdot W_{HH} \text{ (кг) ,}$$

де $\gamma_m = 8,4 \cdot 10^{-6}$; d_H, D_H по п. 5.2 і 5.3, $S_{ел}, n_{ел}$ по п. 4.7.2.

6.5 Вага міді обмотки ВН:

$$G_{BH} = 3\gamma_m \cdot \pi \cdot \frac{d_B + D_B}{2} \cdot S_{ел} \cdot n_{ел} \cdot W_{BH} \text{ (кг) ,}$$

де D_B і d_B по п. 5.5 і 5.4, $S_{ел}$ і $n_{ел}$ по п. 4.7.3.

7. Розрахунок параметрів холостого ходу і короткого замикання

Для розрахунку параметрів холостого ходу необхідні величини питомих втрат у сталі P Вт/кг, питомої потужності, що намагнічує, q ВА/кг сталі і зазорів у шихтованих магнітних системах. Для сталі Э330А і $f=50$ Гц вони надані в табл.7.1 залежно від індукції B Тл (для зазорів q_3 ВА/см²).

(а) Таблица 7.1

B	1,48	1,5	1,52	1,54	1,56	1,58	1,6	1,62	1,64	1,66	1,68	1,7	1,72
P	1,07	1,1	1,14	1,18	1,22	1,27	1,32	1,38	1,43	1,49	1,54	1,6	1,67
q	1,87	1,97	2,1	2,23	2,4	2,6	2,8	3,12	3,44	4	4,8	5,6	7,76
q ₃	1,79	1,95	2,15	2,35	2,59	2,87	3,15	3,51	3,78	4,31	4,83	5,35	5,93

7.1 Втрати холостого ходу

$$P_x = 1,1[P_{cm} \cdot (G_{cm} + 0,5G_{cmу}) + P_{я} \cdot (G_{я} + 0,5G_{яу})] \text{ (Вт) .}$$

7.2 Струм, що намагнічує, I_{op} :

$$I_{op} = \frac{q_{cm} \cdot G_{cm} + q_y \cdot G_y + 3q_{3cm} \cdot F_{cm} + 4q_{3y} \cdot F_y}{105} (\%),$$

де p, q з табл.7.1, F_{cm}, F_y - з 3.4 і 3.5 у ($см^2$).

7.3 Активна складова струму холостого ходу

$$I_{oa} = \frac{P_x}{10S} (\%).$$

7.4 Струм холостого ходу

$$I_o = \sqrt{I_{op}^2 + I_{oa}^2} (\%).$$

7.5 Втрати і напруги короткого замикання

7.5.1 Коефіцієнт додаткових втрат в одношаровій обмотці

$$K_\phi \approx 1 + 0,08a_{el}^4 \cdot \left(\frac{b_{el}}{b_{el} + 0,5} \cdot K_p \right)^2,$$

де K_p п. 4.9.6 перерахований відповідно до 4.9.9,

a_{el} - у см, b_{el} - у мм за п. 4.7.2 і 4.7.3. Аналогічно виконують розрахунок для $K_{\phi HH}$ і $K_{\phi BH}$.

7.5.2 Втрати в обмотках НН і ВН:

$$P_{обм} = 2,4(\Delta_{m(HH)}^2 \cdot G_{HH} \cdot K_{\phi HH} + \Delta_{m(BH)}^2 \cdot G_{BH} \cdot K_{\phi BH}) \quad (\text{Вт}),$$

де Δ_m за п. 4.8, G за п. 6.4 і 6.5, K_ϕ за п. 7.5.1.

7.5.3 Втрати у відводах обмотки НН:

$$P_{відв} = 0,05I_{HH} \cdot \sqrt[4]{S} (Bm) \quad (S \text{ кВА}, I_{HH} \text{ за п. 2.3}).$$

7.5.4 Втрати в стінках бака

$$P_{\bar{o}} = 0,007S^{1,5} \quad (\text{Вт}).$$

7.5.5 Втрати короткого замикання

$$P_k = P_{обм} + P_{відв} + P_{\bar{o}} \quad (\text{Вт}).$$

7.5.6 Напруга, яка обумовлена потоками розсіювання.

Повторити розрахунок за п. з 4.9.4 - 4.9.7 включно, однак узяти уточненим за п. 4.9.9. Потім

$$U_p \% = U_p^{\text{н}} \% \cdot 1,05.$$

7.5.7 Напряга короткого замикання

$$U_k = \sqrt{U_a^2 + U_p^2} \quad , \quad \% ,$$

де U_a - за п. 4.9.1.

8. Розрахунок навантажувальних параметрів

8.1 Зміна вторинної напруги:

$$\Delta U = U_a \cdot \cos \varphi_2 + U_p \cdot \sin \varphi_2 + \frac{(U_p \cdot \cos \varphi_2 - U_a \cdot \sin \varphi_2)^2}{200} \quad (\%) \quad (U_a, U_p \%).$$

Розрахувати ΔU для $\cos \varphi_2 = 0,6$, $\cos \varphi_2 = 0,8$ і $\cos \varphi_2 = 1$.

8.2 Коефіцієнт корисної дії

$$\eta = \left(1 - \frac{P_x + P_k}{S \cdot \cos \varphi_2 \cdot 10^3 + P_x + P_k} \right) \cdot 100 \quad (\%) \quad ,$$

де P_x, P_k у Вт, S у кВА.

Розрахувати η для $\cos \varphi_2 = 0,6$, $\cos \varphi_2 = 0,8$, $\cos \varphi_2 = 1$.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. П.М. Тихомиров. Расчет трансформаторов. – М.: Энергия, 1998. 544 с.
2. А.М. Дымков. Расчет и конструирование трансформаторов. – М.: Высшая Школа, 1971. 264 с.
3. Г.Н. Петров. Электрические машины. Часть 1. Введение. Трансформаторы. – М.: Энергия, 1974, 240 с.
4. М.Л. Глебова, А.И. Кузнецов, И.Т. Карпалюк, М.В. Чернявская. Учебное пособие. Электрические машины. Трансформаторы (для студентов факультета последиplomного образования и студентов дневной и заочной форм обучения специальности 6.090603 “Электрические системы электроснабжения”, 6.090605 “Светотехника и источники света”, 6.092204 “Электрический транспорт”) - Харьков: ХНАГХ, 2007.- 180 с.

Додаток 1

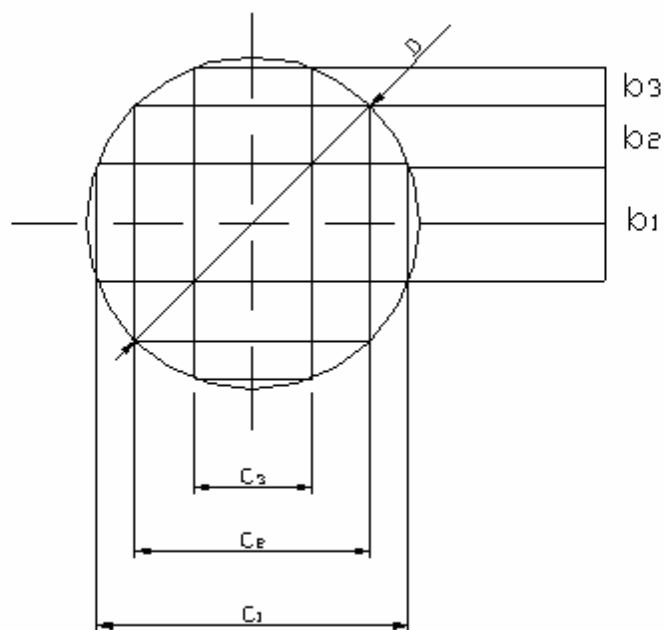

Рис. 1

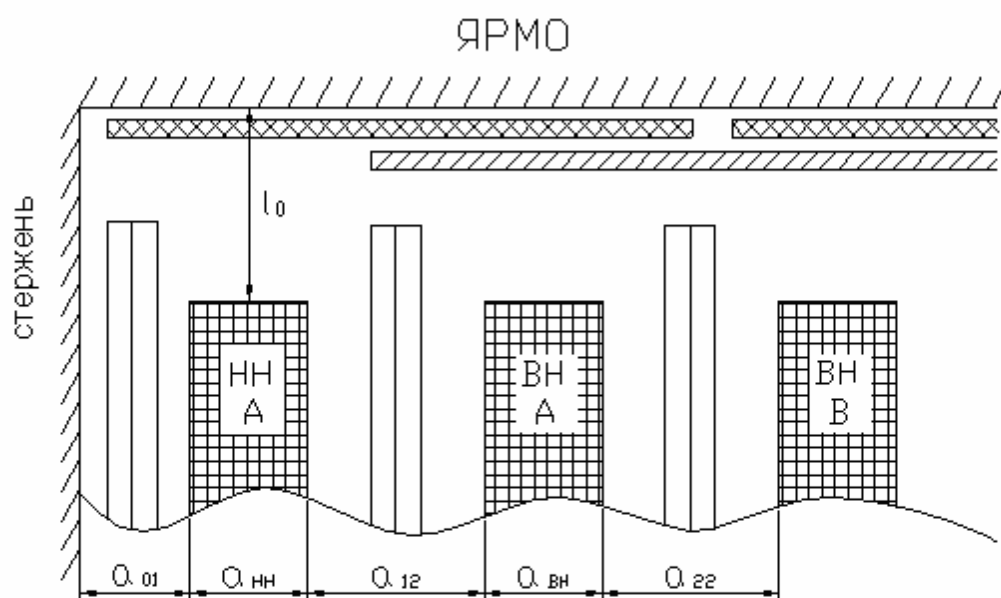

Рис. 2

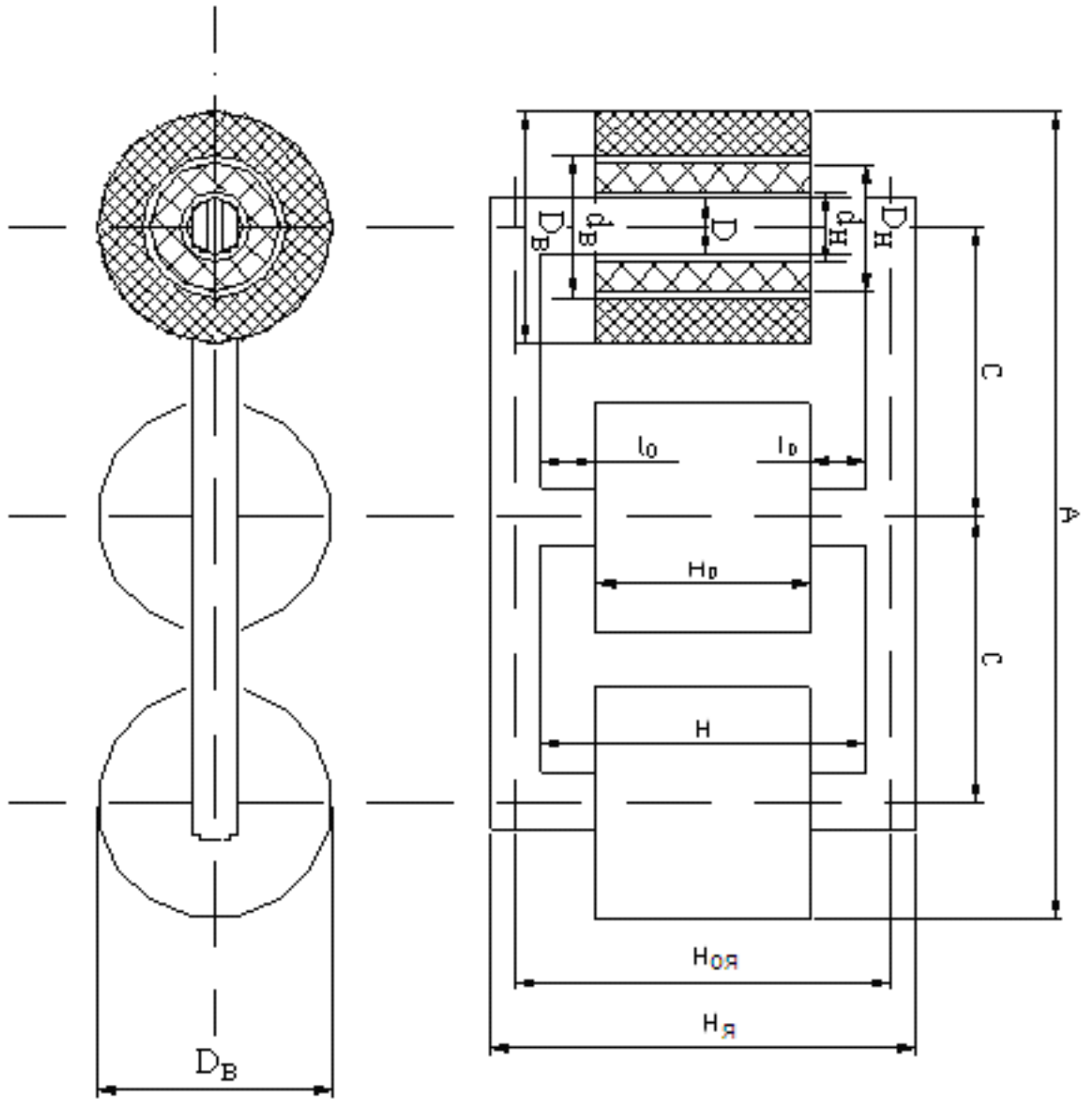

Рис. 3

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

ДО ВИКОНАННЯ РОЗРАХУНКОВО-ГРАФІЧНОЇ РОБОТИ
ЗА ТЕМОЮ

**«РОЗРАХУНОК СИЛОВОГО ТРИФАЗНОГО
ДВООБМОТКОВОГО МАСЛЯНОГО ТРАНСФОРМАТОРА»**

ТА КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

З ДИСЦИПЛІНИ

«ЕЛЕКТРИЧНІ МАШИНИ»

*(для студентів усіх форм навчання напряму підготовки
6.050701 “Електротехніка та електротехнології”)*

Укладачі: **ГЛЄБОВА** Марина Леонідівна,
ЧЕРНЯВСЬКА Маргарита Василівна

Відповідальний за випуск *О. В. Дорохов*

Редактор *З. І. Зайцева*

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2013, поз. 232М

Підп. до друку 13.03.2013

Друк на ризографі.

Зам. №

Формат 60 x 84/16

Ум. друк. арк. 1,4

Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач

Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова,

вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rektorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4064 від 12.05.2011р.